

Interkultúrne kompetencie

Interkultúrne kompetencie tvoria súbor nástrojov pre efektívnu kreatívnu činnosť tvorcov najmä v oblastiach umeleckej kultúry. Využívajú ich predovšetkým umeleckí tvorcovia (profesionáli v oblasti kultúry) v rámci širokospektrálnych postupov napríklad súčasného nezávislého divadla, tanca, performatívnych odvetví umenia atď. Za interkultúrnou kompetenciou napríklad v divadelnej sfére stojí predovšetkým schopnosť orientovať sa vo viacdimeziálnom teréne divadelného umenia, ktoré možno chápať aj ako križovatku transferov rôznych kultúrnych hodnôt, príp. osôb umelcov z rôznorodej kultúrnej proveniencie v rámci jednotlivých mobilít → mobilita profesionálov v oblasti kultúry. V divadle ako kolektívnom druhu umenia sa prevažne integrujú rôznorodé kultúrne tradície (rovnako aj spolupracovníci z rôznych kultúr napríklad v internacionálnych súboroch). Možno dokonca uvažovať aj o jeho celkovom interkultúrnem charaktere → interkulturalita. Pojem interkulturalita by mal pôodľa nemeckého teatrológa Hansa Thiesa-Lehmana: „... vyvolávať väčšie politické pochybnosti ako zvyčajne vyvoláva. Uprednostňuje sa však pred ešte otáznejším multikulturalizmom, ktorý viac zvyhodňuje vzájomné uzatváranie a agresívne sebatpotvrdzovanie kultúrnych skupinových identít než urbánny ideál vzájomného ovplyvňovania. Ale aj tu môžeme zapochybovať: veď sa nestretávajú „kultúry“ ako také, ale konkrétne umelci, umelecké formy, divadelné práce. A inter-umelecká výmena sa opäť nekoná v zmysle kultúrnej reprezentácie...“ Preto konkrétne podoby interkultúrnych kompetencií sa v divadelnej sfére najčastejšie vyskytujú spolu s internacionalizáciou divadla. Prístupy viacerých režijných tvorcov priamo rátaajú so schopnosťou integrácie, empatie, interakcie rôznorodých kultúr a ich komunikácií, pretože vo všeobecnejšom zábere: „...koncept interkulturality hľadá cesty, ako by sa kultúry navzájom zniesli a spolu komunikovali.“ Ako dodáva slovenská teatrologička Soňa Šimková: „...v interkultúrnych procesoch ide o vzájomnosť kultúr, o dávanie a prijímanie.“ Mnohí divadelní tvorcovia využívajú interkultúrne kompetencie v aplikácii jednotlivých prienikov do rozmanitých kultúrnych areálov, resp. pri pôsobení v konkrétnych terénoch výskumnej, laboratórnej tvorivej činnosti. Ich tvorivé interferencie s inou kultúrnou látkou (materiú) si neraz vyžadujú adekvátne kompetencie → interkultúrne kompetencie pri naväzovaní jednotlivých kontaktov tvorcov s iným kultúrnym teritóriom, komunikačným transferom či celkovou interkultúrnou komunikáciou → interkultúrna komunikácia v určitom prostredí ako aj s určitou inakosťou. Podľa českej teatrologičky Jany Pilátovej: „...bránou interkulturality vstupujú medzinárodné súbory či inak nehomogénne súbory (profesionáli + amatéri + handicapovaní), ktorí využívajú rozdielnosť svojich členov pri tvorbe diela. (...) divadlo funguje ako sociálny systém a vzťah diela a adresátov, miesto, čas a spôsob stretnutia majú zásadný význam.“ Príkladom by mohlo byť Medzinárodné divadelné štúdio *Farma v jeskyni* (Praha, Česká republika). Jeho tvorcovia na čele so slovenským režisérom Viliamom Dočolomanským už od svojho vzniku v roku 2001 intenzívne využívajú vo svojej tvorivej činnosti výskumného charakteru viaceré podoby interkultúrnych kompetencií. Uviest' by sme mohli napríklad realizácie – etnoscénologických výskumov, expedícií do kultúrnych terénov, skúmaní: kultúrnych artiklov autentickej kultúr, artikulácie ľudských životných skúseností (piesňových, tanečných, rituálnych formátoch kultúrnych praktík, elementárnej výrazovosti kultúrnych prejavov), nachádzaní seba v konfrontácii s kultúrnou odlišnosťou, cizelovaní a kultivovaní hereckého mimézis atď.

Interkultúrnymi kompetenciami sa dostávajú mnohí režiséri, ale aj herci, dramaturgovia, príp. prekladatelia, resp. celý kolektív autorov i do oblasti tzv. translácie kultúry – t. j. pri vstupe do iného kultúrneho areálu/ prostredia s množstvom odlišných znakov, konvencií, kultúrnych symbolov či odlišujúcej sa kultúrnej tradície. Na jednej strane distribuujú kultúru do iného kultúrneho teritória a na druhej strane sa dostávajú do konfrontácie s inou kultúrou v umeleckom, komunikačnom procese. Túto kultúru potom čiastočne transformujú, adaptujú, recepčne prijímajú, podrobujú skúmaniu, prehodnocujú a zároveň obohacujú v zmysle reciprocity atď. Interkulturalita v divadle → interkulturalita by sa dala chápať aj ako stretnutie prinajmenšom dvoch rozdielnych kultúr, pretínajúcich sa v divadelnom diele (na strane divadelných tvorcov aj divákov). Divadlo v istom zmysle vždy koexistuje so „vsiaknutou“ i „donesenou“ kultúrou ako dialogický súzvuk kultúrnych vplyvov pri príprave, generovaní divadelného diela. Interkulturalita v divadle má viacnásobné rozmery: siaha od spomínanej internacionalizácie divadla (hostovanie cudzích režisérov či spracovanie/ prístup k inonárodnej dramatickej spisbe z priezoru domácej kultúry, alebo rôznym spôsobom sformovaný medzinárodný mix umelcov, participujúcich na vzniku divadelného diela a pod.

V súvislosti s rozšírenou interkulturalitou divadla možno radšej hovoriť o jednotlivých interkultúrnych divadelných postupoch. Ako uvádza francúzsky teatroológ Patrice Pavis: „...interkultúrovosť stala v rokoch 1970 – 1990 širokým výskumným poľom hry herca a réžie. U Grotowského sa to veľmi skoro prejavilo ako interkultúrový synkretizmus (...) A nebolo to inak ani u Brooka v jeho hľadaní kultúrnych univerzálií.(...) Inter – alebo multikultúrne uvažovanie a prax sa nikdy neprestali vzdáľovať od synkretického univerzalistického a esencialistického pohľadu...“ V tomto zmysle aj napríklad *Tretie divadlo*, pomenované talianskym divadelným antropológom Eugeniom Barbom, prehodnocuje vzťah herca a diváka v novo určenej interakcii. V týchto recipročných väzbách prenikajú jednotlivé kultúrne vplyvy. Vzniká iná kvalita funkčnejšieho kontaktu účinkujúcich a aktívne prítomných divákov. Podobné interkultúrne kompetencie systematicky ozrejmuje vo svojej tvorbe napríklad francúzska režisérka Ariane Mnouchkine, ktorá cyklom svojich inscenačných opusov doslova otvára kapitolu interkultúrneho inscenovania. S. Šimková o nej ďalej tvrdí, že: „...vždy zároveň rozmyšľala v umeleckých kódoch, hľadá priliehavý jazyk na scénický diskurz. Odmietla realizmus, aj ten psychologický. Učila sa u Artauda, Mejerchoľda, v divadle nó a kathakali. Jej obľúbeným slovom je metafora, transpozícia. A má cit pre rituál a mágiu divadla. Kolektívnosťou tvorby a konceptom divadla, ktoré je pre ňu spôsobom života, a nie úzko umeleckou prevádzkou, medzinárodným súborom a étosom a pátosom tvorby je jedinečná a vo svetovom kontexte legendárna.“

Ako vidieť v tvorbe viacerých režijných osobností sa nielenže možno stretnúť s interkultúrnymi tradíciami v uplatnených divadelných prístupoch, ale adekvátna dávka interkultúrnej kompetencie je žiaduca i na diváckej strane publika.

Například interkultúrne kompetencie sú späté s výskumnou ambíciou tvorcov na poli divadla. Kvalitatívne sa odrážajú v prezentáciách interkultúrnych procesov divadelných postupov v podobe napríklad: inscenovanej prednášky, *work demonstration*, *work in progress*, prezentácií tvorivých dielní pre verejnosť. Procesuálna stránka diela je pritom významnejšia s výlučne edukačným rozmerom. Snúbia sa s koncíznejšie uzavretými celkami inscenačných opusov, scénických kompozícií, autorských inscenácií ako interkultúrneho artefaktu *par excellence*. Pretavujú sa do výsostne interkultúrnych polôh scénických výrazov, ktoré autorsky

artikuluju napríklad kultúrnu pamäť, citáciu kultúry na scéne, artikulácie zvukových elementov v genetike piesní. Interkultúrne poňatie divadla ráta s jeho prenesením do znovu objavovaných kontaktov medziľudskej interakcie. Ide zväčša o rozširujúce tendencie divadla smerujúce k paradivadelným prejavom, otvárajúcich variabilné možnosti diváckej aktívnej participácie na dianí. Jedným z takýchto prejavov rituálnych recepčných vplyvov je cieľené utváranie divadelných diel v autentických priestoroch s významne prítomnou kultúrnou pamäťou daného miesta. Komponovaná tvorba v kultúrnych priestoroch typu *site specific* otvára tvorivé možnosti aktívneho zapojenia divákov do spoločnej udalosti nielen s estetickou funkciou, ale aj prakticko-realizačnou. Divadelné dielo nadobúda nový rozmer v sociálnej interaktivite s publikom ako legitímnym účastníkom divadelnej performačnej akcie.

Literatúra a zdroje

- BARBA, E. – SAVARESE, N.: *Slovník divadelní antropologie*. Preklad: Jan Hančil, Dana Kalvodová, Jitka Sloupová, Nina Vangeli. Praha: Divadelní ústav, NLD 2000, 285 s. ISBN 80-7106-369-X.
- BRAUN, K.: *Druhá divadelní reforma?* Praha: Divadelní ústav, 1993, 171 s. ISBN 80-7008-037-X.
- GAŽOVÁ, V.: Úvod do kulturológie. In *ACTA CULTUROLOGICA* zväzok č. 17. Bratislava: Národné osvetové centrum, 2009, s. 62 – 63. ISBN 80-7121-315-4.
- LEHMANN, H. – T.: *Postdramatické divadlo*. Preklad: Anna Grusková, Elena Diamantová. Bratislava : Divadelnú ústav, 2007. 364 s. ISBN 978-80-88987-81-9.
- MARKOVÁ-PAŠUTHOVÁ, Z.: Interkulturalizmus ako cesta „svätosti“. In SPURNÁ, H. (red.): *Divadlo ve světe. Interkulturální procesy a divadlo*. Zborník z II. sympózia mladých teatrologů. Brno : Ústav divadelnej a filmovej vedy, 1999, s. 67 – 73.
- PAVIS, P.: *Divadelný slovník*. Preklad Soňa Šimková, Elena Flašková. Bratislava : Divadelný ústav, 2004, 542 s. ISBN 80-88987-24-5.
- PILÁTOVÁ, J.: Třetí divadlo. In *Stretnutie kultúr a divadlo / Encounters of Cultures in Theatre*. Bratislava: VŠMU, 2000, s. 74. ISBN 80-85182-68-8.
- ROUBAL, J.: Znaký alternatívneho divadla. In GBÚR, J. – HORÁK, K. (red.): *Kontexty alternativneho divadla I*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, 2003, s. 50 – 68. ISBN 80-8068-243-7.
- ŠIMKOVÁ, S.: Malá úvaha o „inter“. In: *Stretnutie kultúr a divadlo / Encounters of Cultures in Theatre*. Bratislava: VŠMU, 2000, s. 7. ISBN 80-85182-68-8.
- ŠIMKOVÁ, S.: Ariane Mnouchkine: Poslední kočovníci. Odysey/ Le Dernier Caravancérail. Odysees. In BALLAY, Miroslav – FOJTÍKOVÁ, FEHÉROVÁ, Dária – DITTE, JURČOVÁ, Iveta: *3 x s. Zborník prednášok o inscenáciách 21. storočia*. Bratislava : Národné osvetové centrum, Bátorce: Divadlo Pôtoň, 2015, 294 s. ISBN 978-80-972159-8-9.

Doc. Mgr. Miroslav Ballay, PhD.
Katedra kulturológie FF UKF v Nitre